

Nr 19

Utlåtande i anledning av väckt motion om ändringar i 27 § värnpliktslagen.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 231, vilken behandlats av andra lagutskottet, har herr *Hamilton* hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att 27 § värnpliktslagen måtte omarbetas i följande avseenden:

- 1) bestämmelsen om utbildningstid för den som sökt fast anställning såsom reservofficer vid armén bör borttagas.
- 2) bestämmelse om att uttagning till officersutbildning endast må ske efter frivilligt åtagande av den värnpliktige bör införas.
- 3) bestämmelse om att den som frivilligt åtagit sig förlängd utbildning under vissa förutsättningar skall kunna befrias därifrån bör införas.

Gällande bestämmelser

Bestämmelser om de värnpliktigas tjänstgöringstid återfinnes i värnpliktslagen. I dess 27 § finnes regler om den del av tjänstgöringstiden som betecknas som de värnpliktigas utbildningstid. För värnpliktig tilldelad armén eller kustartilleriet skall denna tid utgöra 394 dagar, vilken tjänstgöring skall fullgöras med en första tjänstgöring om 304 dagar och 3 repetitionsövningar, envar om 30 dagar. Värnpliktig tilldelad armén eller kustartilleriet, vilken uttagits för underbefälsutbildning, skall fullgöra en första tjänstgöring om 324 dagar samt 3 repetitionsövningar, envar om 30 dagar. Den som uttagits för underofficersutbildning skall fullgöra en första tjänstgöring och fortsatt tjänstgöring om sammanlagt högst 450 dagar samt 3 repetitionsövningar, envar om 30 dagar. Värnpliktig som uttagits för officersutbildning är skyldig att utöver den för underofficersutbildning angivna tiden fullgöra fortsatt tjänstgöring om högst 180 dagar. Värnpliktig som enligt av Konungen meddelade bestämmelser är antagen för utbildning till reservofficer vid armén är skyldig att, utöver den angivna utbildningstiden, i den ordning Konungen bestämmer undergå utbildning till reservofficer under högst 200 dagar. Enligt 6 § värnpliktslagen må värnpliktig, vilken äger förutsättningar för utbildning till officer, underofficer eller underbefäl uttagas för sådan utbildning. Uttagning för officersutbildning

må ske endast efter den värnpliktiges medgivande. Uttagning för underofficers- eller underbefälsutbildning må ske även utan medgivande av den värnpliktige.

Historik

Före den 1 juli 1950 gällde, att värnpliktig tilldelad armén eller kustartilleriet kunde, därest han ägde förutsättningar för utbildning till officer, underofficer eller underbefäl, utan frivilligt åtagande uttagas till sådan utbildning. I proposition nr 224 till 1950 års riksdag föreslogs bland annat, att uttagning av värnpliktig för officersutbildning skulle få ske endast efter frivilligt åtagande av den värnpliktige. Andra lagutskottet, som behandlade propositionen i sitt utlåtande nr 46 år 1950, hade intet att erinra mot förslaget samt underströk önskvärdheten av att, i den mån så vore möjligt, ytterligare åtgärder vidtoges för att stimulera till dylik frivilligt åtagen utbildning. Lag i ämnet utfärdades den 2 juni 1950 (SFS 225).

I proposition nr 144 år 1960 föreslogs bland annat införande i 27 § värnpliktslagen av en bestämmelse av innebörd att värnpliktig, som är antagen för utbildning till reservofficer vid armén skulle vara skyldig att, utöver den utbildningstid som är föreskriven för den som utbildas till värnpliktig officer, undergå utbildning till reservofficer under högst 200 dagar.

Föredragande departementschefen, statsrådet Andersson, yttrade:

»I propositionen 1960: 109 har jag tagit ställning även till utbildningen av reservbefälet vid armén. Jag har därvid uttalat, att med hänsyn till ett framtida krigs karaktär skärpta krav måste ställas i de befattningar, för vilka reservofficerare avses. Jag har därför ansett en förstärkning av reservofficerarnas utbildning ofrånkomlig och har på den grund tillstyrkt befälsutredningens förslag. Utbildningen till reservofficer kommer alltså — utöver utbildningen till värnpliktig officer — att omfatta ytterligare utbildning under 200 dagar, vilken utbildning fördelas på trupptjänstgöring under 30 dagar, reservofficerskurs I om 90 dagar och reservofficerskurs II om 80 dagar. Vissa förskjutningar i dessa tider kan framdeles visa sig nödvändiga. Det bör därför ankomma på Kungl. Maj:t att närmare bestämma hur utbildningen skall fullgöras. Pågående utbildning till reservofficer förutsättes ej innebära, att vederbörande enligt värnpliktslagen eljest åliggande skyldighet att fullgöra repetitions- och befälsövningar icke skall uttagas. Det kan även bli aktuellt att uttaga åtminstone en särskild befälsövning.

Redan i nuläget sker huvuddelen av utbildningen till reservofficer med stöd av värnpliktslagens bestämmelser om tid för utbildning till värnpliktig officer. Det synes ändamålsenligt, att värnpliktslagen åberopas som grund även för den ytterligare utbildningen om 200 dagar. Bestämmelse

härom bör införas i 27 § 1 mom. B. värnpliktslagen. Skyldighet att undergå utbildningen om 200 dagar bör icke utan den värnpliktiges eget medgivande åligga den som vid tiden för lagens ikraftträdande är antagen till reservofficersaspirant.»

Vid behandlingen av propositionen hade *andra lagutskottet* att taga ställning till motionsyrkanden med i huvudsak samma motivering och syfte som det förevarande. I sitt av riksdagen godkända *utlåtande nr 46 år 1960* anförde utskottet bland annat:

»-----

Vidare har framlagts förslag om en förlängning med 200 dagar av tiden för utbildningen för reservofficerare vid armén till att normalt omfatta 830 dagar. Förlängningen av utbildningstiden är avsedd att fördelas på trupptjänstgöring under 30 dagar, reservofficerskurs I om 90 dagar och reservofficerskurs II om 80 dagar. Den senare kursen skall fullgöras av reservofficersaspirant i 24-årsåldern. Utnämning till reservofficer avses äga rum efter det reservofficerskurs II fullgjorts. I föreliggande proposition har föreslagits införande av ett nytt sista stycke i 27 § 1 mom. B. värnpliktslagen av innebörd att värnpliktig, som antagits för utbildning till reservofficer vid armén, är skyldig att utöver honom eljest åliggande utbildningstid undergå utbildning till reservofficer under ytterligare högst 200 dagar.

I motionerna I: 671 och II: 830 samt motionen II: 831 har hemställts, att riksdagen icke måtte bifalla förslaget om införande av ett nytt sista stycke i 27 § 1 mom. B. värnpliktslagen.

Statsutskottet har i sitt utlåtande nr 113 år 1960 i anledning av propositionen nr 109 haft att ta ställning till motionsyrkanden med enahanda motivering och syfte som de nu aktuella, därvid statsutskottet hemställt att riksdagen måtte avslå motionsyrkandena.

Med hänsyn härtill och då, såsom departementschefen anført, den ytterligare utbildningen om 200 dagar bör komma till uttryck i värnpliktslagen, finner utskottet förevarande motionsyrkanden icke böra bifallas. Härvid förutsätter utskottet, att antagning för utbildning till reservofficer, liksom för närvarande är fallet, icke kommer att ske annat än efter egen ansökan.»

Vid utlåtandet fanns fogad *reservation* av följande lydelse:

»Med hänsyn till att frivillig tjänstgöring ej bör bestämmas i lag, anser sig utskottet icke kunna tillstyrka det i förevarande proposition intagna förslaget till ändringar i värnpliktslagen i vad gäller utbildningen till reservofficer.

Till stöd för denna uppfattning må ytterligare anföras, att statsutskottet i sitt utlåtande nr 113/1960 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 109 uttalat sig för principen, att reservofficerarna alltjämt skall vara fast anställda. Enär fast anställning endast kan erhållas efter frivilligt åtagande genom ansökan, saknas anledning att i värnpliktslagen intaga bestämmelser

om den särskilda frivilliga utbildningen, som de blivande fast anställda reservofficerarna har att genomgå. Motsatsen skulle innebära en inkonsekvens. Det förtjänar framhållas, att de likaledes fast anställda aktiva officerarnas särskilda utbildning över huvud icke reglerats i värnpliktslagen.

Utöver denna principiella invändning mot ett intagande av speciella tjänstgöringsbestämmelser för de frivilligt rekryterade och fast anställda reservofficerarna i värnpliktslagen måste konstateras, att den kategoriska utformning det föreliggande lagförslaget givits i denna punkt måste befaras få en rekryteringshämmande effekt. Formuleringen synes innebära, att den, som en gång förklarat sig villig att undergå viss utbildning, under alla omständigheter kan tvingas att fullgöra densamma i dess helhet. Behov av eftergift av återstående utbildningstid kan tänkas uppstå, t. ex. då aspirant av familjeskäl, civila utbildningshänsyn e. d. nödgas söka entledigande från aspirantanställningen. Beviljas sådant entledigande, torde han därmed ej vara fritagen från att fullgöra den i lagen föreskrivna tjänstgöringstiden.»

Motionen

Motionären anför:

»-----

Reglerna rörande utbildningstiden för de vanliga värnpliktiga ävensom för de värnpliktiga, som uttagits till underbefäls- och underofficersutbildning, äro tvingande och det även i så måtto att uttagning till värnpliktig resp. till värnpliktigt underbefäl och värnpliktig underofficer sker tvångsvis. Uttagningen till officersutbildning skall däremot ske först efter frivilligt åtagande. Detta senare förhållande framgår emellertid icke på något sätt av själva lagen. I denna angives (under B. andra stycket) blott, att den som uttagits till officersutbildning är skyldig att fullgöra viss ytterligare utbildning. Samma lagstiftningsteknik tillämpas även beträffande värnpliktiga, som antagits för utbildning till reservofficer vid armén. Även dessa äro enligt lagen skyldiga att fullgöra viss tjänstgöring utöver den som den officersuttagne har att fullgöra.

Beträffande vissa värnpliktiga vid flottan angives däremot uttryckligen i lagen (under C. andra stycket) att de endast efter frivilligt åtagande må undergå officersutbildning. I den mån sådant åtagande gjorts inträder emellertid skyldighet att underkasta sig den förlängda tjänstgöringen. Beträffande värnpliktiga, som anmält sig till reservofficersutbildning vid marinen eller flygvapnet, finnas inga regler i värnpliktslagen, liksom icke heller beträffande sådan värnpliktig, som eljest anmält sig till utbildning för fast anställning, t. ex. till officer på aktiv stat.

Den lagtekniska lösning, som här valts, måste betecknas som synnerligen otillfredsställande. Till att börja med bör utbildningstiden för den, som sökt

fast anställning vid krigsmakten — det må vara som underbefäl, underofficer eller officer i reserven eller på aktiv stat — icke regleras i värnpliktslagen. Att tvångsmässigt i lag bestämma utbildningstiden för personer, som önska erhålla fast anställning i statstjänst, torde icke förekomma på något område. Den som påbörjat militär utbildning men vill byta levnadsbana bör rimligen ha möjlighet att avbryta sin på fast militär anställning inriktade utbildning och förbereda annat yrkesval. Han blir självfallet därvid underkastad värnpliktslagens regler.

Den här angivna principen har också iakttagits av lagstiftaren ehuru med det anmärkningsvärda undantaget att gruppen sökande till reservofficer vid armén blivit särskilt utmärkt och fått sin utbildningstid lagreglerad. Denna sistnämnda bestämmelse bör med det snaraste utgå ur värnpliktslagen, där den ej hör hemma.

Lagen bör emellertid även omarbetas med avseende å reglerna beträffande de grupper, vilka frivilligt åtagit sig längre utbildning. Bestämmelserna böra så utformas, att — om vederbörande själv finner sig ej vilja fortsätta utbildningen eller han av överordnade av en eller annan orsak blir avförd från utbildningen — han icke skall vara nödsakad att gå kvar tjänstgöringstiden ut i militär tjänst. De nuvarande reglerna synas vara i hög grad irrationella. Vidare måste de ha allvarligt rekryteringshämmande verkningar. Den som en gång anmält sig till utbildning vet, att han — oavsett vad som händer — icke kan räkna med annat än att få kvarstanna hela den för den ifrågavarande utbildningen i lagen bestämda tiden. Dylika stadganden måste verka avskräckande på den tveksamme.

Vidare måste lagen så omformas, att det av den tydligt framgår att uttagning till officersutbildning sker endast efter frivilligt åtagande. Nuvarande avfattning synes möjliggöra tvångsuttagning.

Värnpliktslagen är för närvarande under omarbetning. De här anmärkta inadvartenserna synas lämpligen kunna korrigeras i samband härmed.»

Utskottet

I förevarande motion yrkas viss omarbetning av 27 § värnpliktslagen, som innehåller bestämmelser om de värnpliktigas utbildningstid. Sålunda hemställer motionären, att paragrafen kompletteras med föreskrift att värnpliktig icke må utan eget medgivande uttagas för officersutbildning, att bestämmelsen i 27 § B värnpliktslagen om utbildningstid för den som är antagen för utbildning till reservofficer vid armén borttages samt att bestämmelse införes att den som efter frivilligt åtagande undergår utbildning till värnpliktig officer eller reservofficer under vissa förutsättningar skall kun-

na befrias från att fullfölja utbildningen och från att kvarstanna i militärtjänst under den stadgade tiden.

I 6 § värnpliktslagen stadgas bland annat, att uttagning för officersutbildning må ske endast efter den värnpliktiges medgivande. Det förstnämnda motionsyrkandet synes därför icke böra medföra någon åtgärd.

Som motivering för att borttaga stadgandet om utbildningstid för den som utbildas till reservofficer vid armén har motionären anført, att utbildningstiden för den som sökt fast anställning vid krigsmakten icke borde regleras i värnpliktslagen. Att tvångsmässigt i lag bestämma utbildningstiden för personer, som önskar erhålla fast anställning i statstjänst, torde enligt motionären icke förekomma på något område.

Den utbildning som reservofficersaspirant vid armén undergår är avsedd att leda fram till fast anställning såsom reservofficer. Utbildningen av andra personalkategorier, som söker fast anställning såsom aktiva officerare samt reservofficerare vid marinen och flygvapnet regleras icke i värnpliktslagen. Det kan därför synas inkonsekvent, att utbildningen av reservofficersaspiranter vid armén är föremål för reglering i denna lag. Enligt utskottets mening bör därför övervägas om utbildningen till reservofficer vid armén icke bör regleras i annan ordning än i värnpliktslagen.

För närvarande saknas stadgande om rätt för den som frivilligt åtagit sig förlängd utbildning att avbryta utbildningen och lämna militärtjänsten. Motionären framhåller, att avsaknanden av sådan möjlighet kan befaras få rekryteringshämmande verkningar.

Enligt utskottets mening måste mot det sålunda framförda önskemålet ställas det allmännas intresse av att en så relativt dyrbar utbildning som officersutbildningen icke utan vägande skäl avbrytes på den enskildes initiativ. De i fjol införda reglerna om utbildning till reservofficer vid armén innebär emellertid, att reservofficersaspirant, sedan han frivilligt åtagit sig att undergå sådan utbildning, är bunden vid militär utbildning i 380 dagar utöver underofficersutbildningen. Under så avsevärd tid kan inträda förändringar i den enskildes levnadsvillkor, som gör det angeläget för honom att avbryta militärtjänsten. Det kan därför ifrågasättas om icke möjlighet härtill bör införas. I sammanhanget kan också övervägas, huruvida icke samma möjlighet bör beredas den som undergår utbildning till värnpliktig officer och sålunda åtagit sig en utbildningstid av 180 dagar utöver underofficersutbildningen.

De i motionen berörda spörsmålen har ett nära samband med utbildningsfrågorna inom försvaret. Dessa är föremål för behandling inom 1960 års värnpliktsutredning. Det synes utskottet därför ändamålsenligt att de av utskottet anförda synpunkterna bringas till utredningens kännedom för att beaktas i det fortsatta utredningsarbetet.

Under hänvisning till det anförda hemställer utskottet,
att riksdagen, i anledning av förevarande motion, II: 231,
i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte giva Kungl. Maj:t till kän-
na vad utskottet anført.

Stockholm den 14 mars 1961

På andra lagutskottets vägnar:

JOHN R. ANDERSON

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från f ö r s t a kammaren: herrar Nils Elowsson*, Axel Svensson, fru Carl-
qvist, fru Gärda Svenson*, fröken Nordström, herrar Magnusson, Virgin och
Nyman;

från a n d r a kammaren: herrar Anderson i Sundsvall, Nilsson i Göte-
borg, Lundberg, fröken Wetterström, herrar Odhe*, Johansson i Södertälje,
Wahrendorff och Jönsson i Ingemarsgården.

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Nils Elowsson, Axel Svensson, fru Carlqvist, herrar Magnusson, Nilsson* i Göteborg, *Odhe* och *Johansson* i Södertälje, vilka ansett, att utskottet bort anföra följande:

I förevarande — — — (lika med utskottet) — — — någon åtgärd.

Bestämmelsen i 27 § B värnpliktslagen om utbildningstid för den som är antagen för utbildning till reservofficer vid armén tillkom föregående år i anledning av proposition nr 144 till 1960 års riksdag. I sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 46 år 1960 antog andra lagutskottet propositionen under framhållande av att den förlängda utbildningen för reservofficersaspiranter vid armén borde komma till uttryck i värnpliktslagen. Skäl som föranleder till annat ställningstagande föreligger ej.

Med hänsyn härtill och då anledning att biträda motionen i övrigt saknas hemställer utskottet,

att förevarande motion, II: 231, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.